

آیة اللہ حائری شہرازی

سرشناسه: حائری شیرازی، محمدصادق، ۱۳۱۵ - ۱۳۹۶. عنوان قرارداد: دیوان برگزیده. شرح. عنوان و نام پدیدآور: درس سحر: (شرح ابیاتی از حافظ شیرازی) // حائری شیرازی؛ بازبینی و ویراستاری محتوایی: محسن عرفانپور، محمدکاظم خواجه احسنی؛ ویراستاران محمود زارعی، محسن قرائی. مشخصات نشر: قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف، ۱۴۰۴. مشخصات ظاهری: ۳۶۰ ص ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م. شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۴۱-۷۶۳-۱. وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا. یادداشت: کتاب حاضر شرحی بر برگزیده‌ای از اشعار کتاب "دیوان" اثر شمس‌الدین محمد حافظ است. عنوان دیگر: شرح ابیاتی از حافظ شیرازی. موضوع: حافظ، شمس‌الدین محمد، - ۱۷۹۲ ق. دیوان -- نقد و تفسیر شناسه افزوده: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها. دفتر نشر معارف رده‌بندی کنگره: PIR۵۴۳۵ رده‌بندی دیوبندی: ۱/۳۲۰۹ شماره کتابشناسی ملی: ۱۰۱۲۴۳۵۸

■ عنوان: درس سحر؛ شرح ابیاتی از حافظ شیرازی ■ مؤلف: آیت‌الله محی‌الدین حائری شیرازی رحمته‌الله ■ بازبینی و ویراستاری محتوایی: محسن عرفانپور - محمد کاظم خواجه احسنی ■ ویراستاران: محمود زارعی - محسن قرائی ■ صفحه‌آرا: محمدصادق صالحی ■ ناشر: دفتر نشر معارف (وابسته به نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها) ■ نویت چاپ: اول، ۱۴۰۴ ■ شمارگان: ۱۵۰۰ جلد ■ قیمت: ۳۸۰،۰۰۰ تومان ■ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۴۱-۷۶۳-۱

بنیاد فقه اسلامی
ایستادگی و استواری

@haerishirazi

شماره تماس دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله حائری شیرازی:

۰۹۱۹۵۱۹۴۶۷۶

دفتر نشر معارف قم، خیابان شهداء، کوچه ۳۲، شماره ۳، تلفن و فاب: ۰۲۵۳۷۷۴۰۰۰۴

مدیریت پخش: موسسه پاتوق کتاب - ۰۲۵۳۱۰۷۷

مراکز پخش

- اراک: ۰۸۶-۲۲۲۲۹۰۳۸ ■ ارومیه: ۰۴۴-۲۲۲۵۴۴۶۱ ■ اصفهان: ۰۳۱-۲۲۳۵۱۳۴۱
- اهواز: ۰۶۱-۲۲۲۳۸۰۰۰ ■ ایلام: ۰۸۴-۲۲۳۶۴۸۵۷ ■ بجنورد: ۰۵۸-۲۲۲۴۲۷۸۸
- بندرعباس: ۰۷۶-۳۴۶۱۷۵۵۷ ■ بیرجند: ۰۵۶-۳۴۴۳۵۱۲ ■ تهران: ۰۲۱-۸۸۹۱۱۲۱۲
- خرم‌آباد: ۰۶۶-۲۲۲۲۲۳۷۱ ■ رشت: ۰۱۲-۲۲۲۳۴۵۴۹ ■ زنجان: ۰۲۴-۲۲۳۶۶۴۲۵
- ساری: ۰۱۱-۲۲۲۴۲۳۲۰ ■ سمنان: ۰۲۲-۲۲۳۵۲۲۱۱ ■ شهرکرد: ۰۳۸-۲۲۳۵۰۰۰۴
- شیراز: ۰۷۱-۲۲۳۴۴۶۱۴ ■ قزوین: ۰۲۸-۲۲۳۴۰۰۷۶ ■ قم: ۰۲۵-۲۷۷۴۲۷۵۷
- کرمان: ۰۳۴-۲۲۲۳۱۴۶۶ ■ کرمانشاه: ۰۸۴-۲۷۷۳۴۸۱۱ ■ گرگان: ۰۱۷-۲۲۲۲۷۸۰۰
- مشهد: ۰۵۱-۲۲۲۲۰۱۱۹ ■ یاسوج: ۰۷۴-۲۲۲۲۳۴۰۳ ■ یزد: ۰۳۵-۲۴۶۲۳۰۳۳۱

www.ketabroom.ir + E-mail: info@ketabroom.ir

@MaarefBook

﴿يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ﴾

[[خدا]] به هرکس که بخواهد حکمت می‌بخشد و به هرکس حکمت داده شود، به یقین، خیری فراوان داده شده است؛ و جز خردمندان، کسی پند نمی‌گیرد).

فهرست

مقدمه	۱۳
۱ حدود استفاده از شعر شاعران	۱۷
محکّمات و متشابهات در اشعار شاعران	۱۷
اصلاح مضمون یکی از اشعار سعدی توسط مرحوم فلسفی	۱۸
سه گونه مواجهه با اشعار شاعران	۲۰
۲ هنر حافظ در بسته بندی معارف دین	۲۲
شرح حدیثی از پیامبر ﷺ در بیان جناب حافظ	۲۲
۳ انسان شناسی؛ کلید فهم شعر حافظ	۲۶
آسودگی غافلانه و آسودگی ذاکرانه	۲۶
معنای صحیح «بدست آوردن» و «از دست دادن» در انسان شناسی توحیدی	۲۷
درک آزاد بودن انسان؛ مهم ترین جنبه شناخت انسان	۳۰
سه ویژگی اساسی انسان	۳۱
۴ دیوان حافظ، زبان حال اهل سلوک	۳۴
ترنم با شعر حافظ	۳۴
زمزمه با قرآن	۳۵
تفاوت مأموریت فقها و شعرا	۴۲
۵ دیوان حافظ، به منزله آب حیات	۴۴
امانتداری، شرط دست یابی به حقایق	۴۴
عمل کردن به علم، کلید فتح باب ملکوت	۴۵
دیوان حافظ، نوشیدنی است!	۴۶

احساس نیاز، شرط بهره‌مندی از آب حیات	۴۸
مصیبت‌ها، احیاکنندهٔ احساس نیاز در انسان	۴۹
۶ جهان‌بینی خوش‌بینانهٔ حافظ	۵۱
خوش‌بینی نسبت به سختی‌ها و بلاها	۵۲
گرفتاری‌ها، مقدمهٔ شکفتن و شکوفایی	۵۲
خوش‌بینی نسبت به مرگ	۵۷
۷ بهشت نقد و نسیه	۵۹
زندگی بهشتی حافظ، درد دل دوران جهنمی او	۶۱
حدیث کساء، جلوه‌ای از زندگی بهشتی اهل بیت علیهم‌السلام در دنیا	۶۸
۸ زیبا دیدنِ عالم (۱) - مرگ و حیات	۷۰
۹ زیبا دیدنِ عالم (۲) - نقص و نیاز	۷۵
اختیار، مهم‌ترین جنبهٔ وجود انسان	۷۵
سازوکار تحول یک شبه	۷۷
احساس نیاز، اساس حرکت انسان	۷۸
۱۰ زیبا دیدنِ عالم (۳) - کلیدی‌ترین راه زیبا دیدن	۸۲
انس با پدیدهٔ مرگ، عامل زیبا دیدن سایر پدیده‌های عالم	۸۲
سه نوع برخورد با مقولهٔ مرگ	۸۳
۱۱ لذتِ خدا داشتن!	۸۶
افسردگی، معلول آرزوهای دور و دراز	۸۷
خدا داشتن، بزرگترین عاملِ شادی در زندگی	۸۷
انتخاب گلدان وجود	۹۵
۱۲ عشق، مهم‌ترین درسِ کارگاه هستی	۹۸
مسلمان شدن یعنی دل‌بستهٔ خدا شدن	۹۹
۱۳ راه و رسم عاشقی	۱۰۲
دورکن عاشقی	۱۰۲

۱۴ لذتِ داغِ غمِ عشق	۱۱۰
۱۵ مراحلِ خدایابی	۱۱۶
اولین مرحله: فراموش کردنِ دیگران	۱۱۸
مرحله دوم: فراموشی خود	۱۲۱
استغناء از غیر، شرطِ گدایی از خدا	۱۲۳
۱۶ ظرفیتِ دریافتِ تجلیات	۱۲۹
معنای تجلّی	۱۲۹
کتمانِ تجلیات، نشانهٔ وسعتِ وجودیِ انسان	۱۳۰
مانعِ راه، «خواستن» است نه «داشتن»	۱۳۳
۱۷ قلب، حرمِ الهی	۱۳۶
۱۸ فطرت؛ میثاقِ ازلی	۱۴۱
۱۹ «می» در شعر حافظ	۱۴۵
۲۰ در بابِ عطرهاى معنوی	۱۴۸
۲۱ رازِ سرزنشِ عقلِ در بیانِ حافظ	۱۵۲
۲۲ شرطِ آمادگیِ برایِ «باور»	۱۵۷
سند طلبکاری و سند بدهکاری	۱۵۸
اذعان به وجود خدا، امضای یک سند بدهی سنگین	۱۶۰
۲۳ شهدآسایش	۱۶۲
بادهٔ حقیقی، تجلّیِ صفات است	۱۶۳
راه آسوده شدن	۱۶۵
چرا نماز انسان را پُر ظرفیت می‌کند؟	۱۶۷
۲۴ حواسِ پرتی و حواسِ جمعی	۱۶۸
داغِ محبت	۱۶۹
دنیای کورکننده و دنیای بیناکننده	۱۷۱

حال و روز خاطرخواهی	۱۷۳
منشأ حواس پرتی انسان	۱۷۵
۲۵ چشم محبت بین	۱۸۱
روحیه شکرگزاری، ثمره عقل	۱۸۲
مراتب شکرگزاری	۱۸۲
اراده و مشیت فراگیر خداوند در هستی	۱۸۴
آسمان و زمین، جلوه محبت خدا به انسان	۱۸۶
۲۶ داغدار ازلی	۱۸۸
چهار خصلت فطرت گریانه جعفر بن ابی طالب	۱۸۹
لذت سختی کشیدن برای معشوق	۱۹۱
۲۷ بازگشت به وطن	۱۹۳
۲۸ بیداری بلا	۱۹۸
بلا، روزنه ورود رحمت	۱۹۸
شمیم زلف یار	۱۹۹
۲۹ زیارت آسمان	۲۰۱
فرصت های شب	۲۰۱
حافظ و مشاهده آسمان	۲۰۳
در جستجوی نقاش هستی	۲۰۴
۳۰ مسئله آموز صد مدرّس	۲۰۶
مسئله امی بودن پیامبر ﷺ	۲۰۶
قضیه کربلایی کاظم ساروقی	۲۰۸
نگاه متفاوت عاشقان به پدیده های هستی	۲۱۱
تمایل اولیاء خدا به سکونت در اقصای بلاد	۲۱۳
۳۱ شفاعت پاک نهادان	۲۱۵
عدم منافات مسئله شفاعت با ضرورت تلاش	۲۱۵

علت انحصار اذن شفاعت به خداوند	۲۱۶
به اشک تنها نمی توان امیدوار بود	۲۱۷
توسل چگونه انسان را وجیه و آبرومند می کند؟	۲۱۹
دلبستگی، عامل شکل دهی چهره باطنی انسان	۲۲۱
۳۲ حافظ و نشاط (۱) - شرب مُدام	۲۲۴
زیبایی یک گل، نشانه ای از نظم و زیبایی همه خلقت	۲۲۶
سازوکار آرامش بخشی یاد خدا	۲۳۱
۳۳ حافظ و نشاط (۲) - نشاط طبیعی و نشاط فطری	۲۳۴
۳۴ مستی وصال	۲۳۸
قدرت اتصال	۲۳۹
نماز، ابزار ارتباط با نامحدود	۲۴۱
معنای سعادت	۲۴۳
نعمت های دنیا؛ پیغام های محبت خدا به بشر	۲۴۷
۳۵ «وسعت» و «ارتباط»	۲۵۰
ارتباط، عامل حکومت فطرت بر طبیعت	۲۵۱
وسیع شدن، مشکل انسان را ریشه ای حل نمی کند	۲۵۲
مراتب ارتباط با مبدأ	۲۵۴
۳۶ خوبی و خرابی	۲۵۷
تفاوت زاهد و عارف	۲۵۸
۳۷ خیال خال روی تو	۲۶۲
«خانه خراب»، بهترین توصیف برای حافظ	۲۶۳
معنای ماهرو	۲۶۴
علت خلقت انسان	۲۶۶
«شوق طوفانی»، غایت خلقت انسان	۲۶۸
تلازم خیر زیاد و خطر زیاد	۲۷۰

۳۸ شرط مصیبت دیدن	۲۷۴
بت شکنی خداوند بوسیلهٔ مصائب	۲۷۵
دو شرط مصیبت دیدن	۲۷۶
دل نبند تا برایت بماند	۲۷۹
تفاوت کارکرد مصیبت برای مؤمن و غیرمؤمن	۲۷۹
حجاب های چندلایهٔ وجود انسان	۲۸۰
۳۹ باران مصائب	۲۸۳
نگاه متفاوت انسان ها به مصائب	۲۸۳
هزینه های دلدادگی	۲۸۵
۴۰ ایمنی اهل خدا از بلا	۲۸۹
دغدغهٔ اهل الله نسبت به حفظ حریم خدا	۲۹۰
معنای «از بلا ننگه داشتن»	۲۹۱
۴۱ مراتب ایمان (۱)	۲۹۶
معنای «از دست دادن دین» در آیات حافظ	۲۹۷
احساس خامی حافظ، نشانهٔ پختگی او	۳۰۰
۴۲ مراتب ایمان (۲)	۳۰۳
عشق، مانع در جازدن	۳۰۵
راه عشق، راه «از دست دادن» است نه «بدست آوردن»!	۳۰۵
معنای حقیقی «سیر فی الارض»	۳۰۸
انسان بیدار، بدنام می شود!	۳۰۹
تفاوت نگاه پنداری و نگاه واقعی به کثرات عالم	۳۱۱
تفاوت انسان «مست» و «مستور»	۳۱۳
۴۳ قواعد عشق بازی	۳۱۶
قواعد ویژهٔ عالم عشق	۳۱۷
عشق، عطر و بو دارد!	۳۱۸

۴۴	فنا۱ از فنا	۳۲۱
۴۵	مسجد و خرابات	۳۲۷
	معنای خرابات	۳۲۸
	لزوم پرهیز از تشریفات محلّ به اصل	۳۳۰
	گردابِ دوره‌های مختلف عمر	۳۳۱
۴۶	گردابِ گردشِ ایام	۳۳۳
	راه برون رفت از گردش ایام	۳۳۶
	ویژگی کاروان عشاق	۳۳۷
۴۷	سیریین وحدت و کثرت	۳۴۰
۴۸	قبض و بسط (۱) - در حسرت ایام وصال	۳۴۴
۴۹	قبض و بسط (۲) - تلاطم دل عاشق	۳۴۷
	قبض و بسط، نشانهٔ حیات قلب معنوی انسان	۳۴۸
	تناسب قبض و بسط انسان‌ها با سعهٔ وجودی آنها	۳۴۹
۵۰	چشم، روزنهٔ روح	۳۵۲
	جادوی نظر	۳۵۲
	معنای نهفته در مسئلهٔ زوجیت	۳۵۳
۵۱	آتش خرمن، نشانهٔ قبول یار	۳۵۶

مقدمه

غزل‌های عارفانه و حکمت‌آموز خواجه شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی، قرن‌هاست که چون چشمه‌ای جوشان، جان‌های تشنه حقیقت و معرفت را سیراب می‌کند. کلام او که «لسان‌الغیب» لقب گرفته، آمیزه‌ای شگفت‌انگیز از هنر، حکمت، و عرفان است که در هر عصری، طراوت و تازگی خود را حفظ کرده و با هر خوانشی، افق‌های جدیدی از معنا را به روی مخاطب می‌گشاید. با این حال، عمق مفاهیم و ظرافت اشارات در شعر حافظ، گاه چنان است که برای درک کامل آن، نیاز به راهنمایی است که خود از این خوان گسترده، بهره‌ها برده باشد.

در میان شارحان دیوان حافظ، آنان که علاوه بر دانش ادبی، از ذوق عرفانی و صفای باطن و آگاهی ژرف به مبانی دینی نیز برخوردار بوده‌اند، توانسته‌اند پرده از رازهای نهفته در کلام خواجه بردارند و حقایق مستور در آن را آشکار سازند و هم‌آهنگی آن با ثقلین را نشان دهند، و مرحوم حضرت آیت‌الله محی‌الدین

حائری شیرازی رحمۃ اللہ علیہ از آن جمله بودند. شرح ایشان، نه صرفاً تحلیلی ادبی، بلکه گشایشی روحانی و معرفتی به سوی دنیای پر رمز و راز حافظ است.

کتاب حاضر، متن پیاده شده و تدوین شده سلسله جلساتی است که مرحوم استاد رحمۃ اللہ علیہ در دهه ۸۰ در محل حافظیه شیراز، به شرح برخی از ابیات جناب حافظ پرداخته‌اند. از آنجاکه محور جلسات، اشعار و ابیات مختلف حافظ بوده است، ساختار کتاب نیز بر همان اساس چیده شده است و فصل بندی موضوعی منظمی به سیاق کتاب‌های علمی ندارد. حجة الاسلام محمدرضا رنجبر، حکایت تشکیل این جلسات مبارک را این طور بیان کرده‌اند:

«... از آنجا که جوشش ضمیر استاد بزرگوام را بارها آزموده و از خُصّ مصاحبت آن عزیز جرعه‌ها نوشیده بودم و از سویی اقبال قلوب نسبت به حضرت خواجه شمس الدین محمد حافظ شیرازی را نیز همگان شاهدیم، از این رواصرار بسیار ورزیدم که ایشان به انتخاب خود تک بیت ها و یا احیاناً غزل‌هایی را شرح کنند؛ و پیشنهادم این بود که این امر، شبانه و در حافظیه، در جوار تربت پاک حضرتش که زیارت‌گه رندان جهان است، اتفاق افتد؛ و افتاد.

البته همچنان برای اینجانب جای شگفت است که چگونه ایشان حافظ را تَفأل وار می‌گشود و بیتی و یا غزلی را گزینش می‌کرد و بی هیچ آمادگی شرح می‌داد، و این در حالی بود که تصویر برداران برای شبکه‌های داخلی و خارجی تصویر می‌گرفتند!».

امید است که این اثر گرانسنگ، برای علاقه‌مندان به شعر حافظ و دوستداران معارف اصیل اسلامی، مفید فایده افتد و دریچه‌ای نوبه سوی فهم عمیق تر معارف عرفانی بگشاید. شایان ذکر است، امور پژوهشی، اجرایی و تدوین این اثر، توسط دفتر حفظ و نشر آثار مرحوم آیت الله حائری شیرازی رحمۃ اللہ علیہ در قم انجام شده است.

در پایان از همه کسانی که در پدید آمدن این مجموعه نقش ایفا کردند اعم از فیش برداران، ویراستاران، تدوینگران و ... قدردانی نموده و توفیقات روزافزون آن‌ها را از خداوند متعال، مسئلت داریم.

بنیاد علوم انسانی اسلامی آیت الله حائری شیرازی رحمته الله علیه

ذی الحجة ۱۴۴۶

خرداد ۱۴۰۴